

کوشک باغ های صفوی اشرف البلاط

طرح مرمت و بازنده سازی کوشک باغ چشمه عمارت بهشهر

اشرف نام قدیم بهشهر کنونی است. این شهر در طول حیات خود نام های متعددی به خود گرفته است، از جمله آنها، کبودخانه، پنجاه هزار، هزار جریب، کلمباد، قره طغان و خرگوران یا خورکوران که این نام در زبان پهلوی ساسانی به معنای سرزمین بزرگان یا سرزمینی با دشت های وسیع و سرزمین کارنها و قارنها که در این ناحیه حکومت می کردند اطلاق می شده است. در سال 1006 هجری قمری که نظام ملوک الطوایفی در طبرستان برجیه شد. این منطقه مورد توجه شاه عباس (996-1038) قرار گرفت و مکرر به این منطقه سر سبز، جهت شکار و تفرج سفر می نمود، تا اینکه در سال 1021 هجری باغ شهر اشرف را که تا آن زمان روستای کم جمعیتی بیش نبود. با شکوه جلال وصف ناپذیر طرح ریزی کرد. شاه عباس برای بنای این شهر چندین خانوار گرجی به منطقه کوچاند و شروع به ساخت مجموعه کاخ های حکومتی، تاسیساتی و رفاهی - تفریحی نمود و بدین سان پایتخت دوم شاه صفوی به اشرف البلاط شهرت یافت. قطعه شعری است از مولانا محمود بهشتی گیلانی درباره تاریخ بنای شهر که استاد دکتر منوچهر ستوده در کتاب ارزشمند از آستانه تا استرآباد (گرگان امروزی) به شرح زیر نقل شده است: "خسروآفان شه کامیاب، آن محک باطن هر خوب زشت، کرد چو در اشرف مازندران، طرح بنایی به صفا چون بهشت، از ره اقبال زفیض قدم، آب و گلشن با گل و عنبر سرشت، دست سعادت بی تاریخ آن، بر در او دولت اشرف نوشت." سیاحان زیادی از مجموعه کوشک باغ های اشرف دیدن کردهند، از جمله معروف ترین آنها که به هنگام ساخت مجموعه به حضور شاه عباس در اشرف رسید. پیترو دلاواله، نماینده ای پاپ و جهانگرد ایتالیایی است. وی در سال 1027 هجری پس از ورود به اصفهان به دلیل حضور شاه در فرح آباد ساری و اشرف عازم این شهر شد. این سیاح ایتالیایی که به نظر می رسد اولین جهانگردی است که از فرح آباد و اشرف بازدید می کند، چگونگی ورود و مشاهدات خود را در مسیر راه فرح آباد و اشرف به طور مفصل گزارش می نماید که در جای خود بسیار تامل باید کرد. بنابر گزارشات بر جای مانده از سیاحان، شاه عباس طرح شهر عظیمی را که نمونه ای باشکوهترین را قبل از اصفهان پیاده و تجربه کرده بود، در قصبه ای اشرف بنیان نهاد و سپس با تشویق و کوچاندن قفقازیان (گرجیان) در اشرف و فرح آباد رونق خاصی بدانها می بخشد (سفرنامه شاردن). نقل شده در کتاب تذکرہ‌الملکوک به کوشش دکتر سید حسین دبیر سیاقی) مجموعه کوشک باغ های اشرف که روزگاری یکی از زیباترین و باشکوه ترین باغ های صفویان شمرده می شد. امروزه در پس نابسامانی های توسعه ای بی رویه ای شهر مستور و مهجور مانده است و چندان نشانی از گذشته های پر رونق خود ندارد و کسی نیز سراغشان را نمی گیرد. از هفت باغ اندر باغ متمرکز داخل شهر، حمام ها و آب انبار های اشرف که در دامنه شمالی کوه جهان مورا و در زمینی با شیب ملایم طرح ریزی

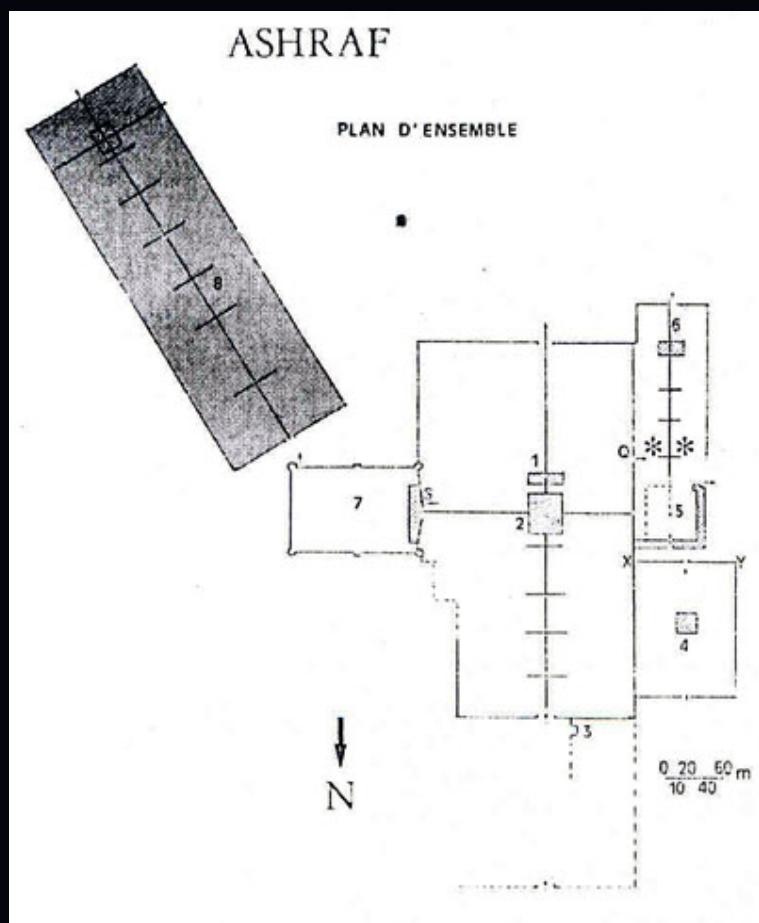
شده بود. تنها باغ چهلستون (دیوان خانه) و بقاوی از باغ تپه، باغ چشمۀ عمارت و یک آب انبار موجود است. اسامی کوشک باغ های (باغ اندریاغ) صفوی اشرف عبارتند از:

1- دیوانخانه 2- باغ تپه 3- باغ صاحب الزمان 4- باغ خلوت 5- باغ شمال 6- باغ چشمۀ عمارت آب انبار (به غیر از مجموعه باغ های صفوی عباس آباد و کاخ صفوی آباد) در پایان نامه مذکور سعی شده، مجموعه کوشک باغ های اشاره شده ی فوق با استفاده از اسناد و مدارک تاریخی شامل: گزارشات سیاحان، متون تاریخی، تصاویر، طرح و نقشه و مطالعات پژوهشی و میدان شناسایی و نسبت به طرح مرمت و بازسازی باغ کوشک چشمۀ عمارت که یکی از زیباترین باغ های مجموعه بوده است اقدام گردید. از این رو شاید معرفی این مجموعه عظیم به علاقمندان هنر باگسازی و معماری ایران ضرورت داشته باشد. امید است مورد قبول واقع گردد و از مدیر مسئول بزرگوار مجله اثر جناب آقای دکتر شیرازی به پاس زحمات و راهنمایی های بی دریغشان، قدردانی می نمایم.

باغ چشمۀ یا چشمۀ عمارت

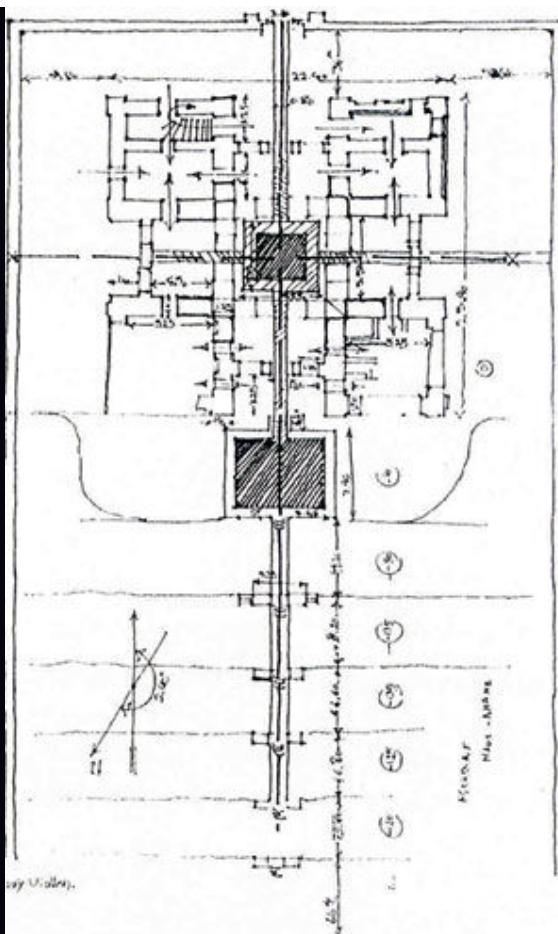
یکی از مهمترین کاخ های مجموعه صفوی اشرف کوشک باغ چشمۀ عمارت، یا باغ چشمۀ می باشد. این باغ عظیم و باشکوه در قسمت جنوب شرقی باغ تپه و باغ شاه در محوطه ای به طول حدود 410 متر و به عرض حدود 135 متر (حدود 6 هکتار) در زمان شاه عباس ساخته شده است. این محدوده با دیواری به ارتفاع حدود 2 متر و به عرض هشتاد سانتیمتر با مصالح سنگی محصور شده بود. باغ در هفت کرت (تخت) و یک کوشک که در منتهاالیه جنوب شرقی باغ واقع است طراحی شده است. واقع شدن باغ در زمینی با شیب ملایم امکان بازی با آب و جریان آسان آن را فراهم ساخته و از سوی در نظام ساختاری باغ که همانا بر پایه نظم هندسی استوار است. تأثیر به سازی ایفا کرده است. مظہر چشمۀ در بالاترین نقطه باغ ظاهر می شود تا بتواند از موقعیت مربوط به عوارض زمین بیشترین استفاده را ببرد. محورهای عمود بر هم محور اصلی و حوض ها و آبراه ها همگی از نظم هندسی حاکم بر باغ تبعیت می نمایند و منظر زمین را بطرز زیبایی آرایش کرده اند. کوشک نیز با پلان چلیچایی (25/22) "چهارصفه ای یا چهار ایوانی" در دو طبقه با انگیزه فراهم آوردن بهترین مناظر با تزیینات گچ بری و کاشی کاری در منتهاالیه جنوب شرقی باغ واقع شده است. وسط این عمارت، چشمۀ ای از دل زمین می جوشد که در چهار سمت توسط جویی هایی به عرض 110 سانتیمتر باغ را آبیاری می نمود. از منحصرترین ویژگی این عمارت، نظام آبرسانی به طبقه فوقانی کوشک می باشد. آب با بهره گیری از اختلاف سطح ارتفاع به وسیله تنبوشه های سفالین به حوضچه ای در طبقه فوقانی هدایت می شده و از آنجا نیز به چهار حوضچه که در مرکز چهار صفه طبقه فوقانی تعبیه شده است، می ریخته است. باغ، عمارت و چشمۀ موجود فضای سبز مرکزی، از آثار بالارزش باغ سازی و معماری صفویان در شمال ایران است که بسیار زود و به ویرانی نهاد و به همین دلیل سیاحانی که از مجموعه بازدید کرده اند، اطلاعات مختصری از آن به جای گذاشتند. از باغ وسیع و کوشک مصفای چشمۀ عمارت که از آن به عنوان مادر هشت بهشت اصفهان نام برده می شود، تنها بخش

اندکی از باغ و یک طبقه از کوشک باقی مانده است. امیدواریم شاهد روزی باشیم باغ، چشمہ عمارت را در آغوش گیرد. طرح مرمت و باززنده سازی باغ کوشک چشمہ عمارت و طرح حریم آن، بر پایه مطالعات تاریخی، مطالعات پژوهشی و باستانشناسی و با در نظر داشتن مبانی نظری مرمت بنها و محوطه های تاریخی و تجربه های داخلی تهیه و در کمیته فنی سازمان میراث فرهنگی کشور به تصویب رسیده است.

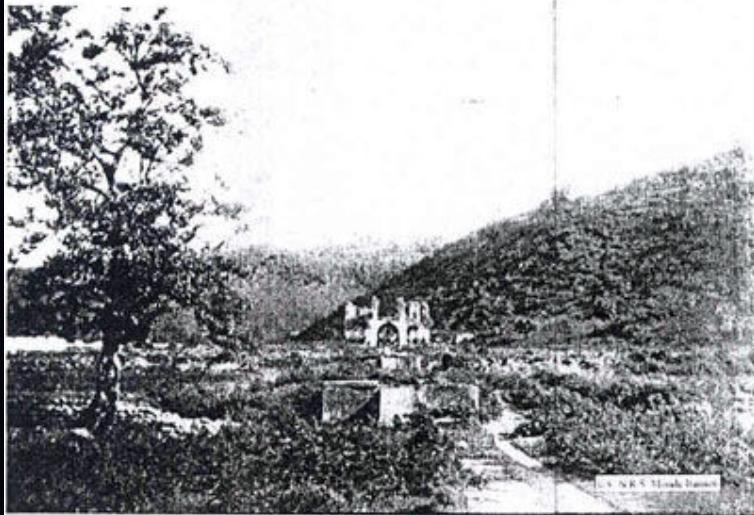

سایت پلان مجموعه کوشک باغ های صفوی اشرفالبلاد. (به شهر کنوش)
نقشه بالا توسط هانزی ویوله بسال ۱۹۱۴-۱۹۱۳ تهیه شده است، که یکی از مهمترین و دقیقترین سند تاریخی می باشد.

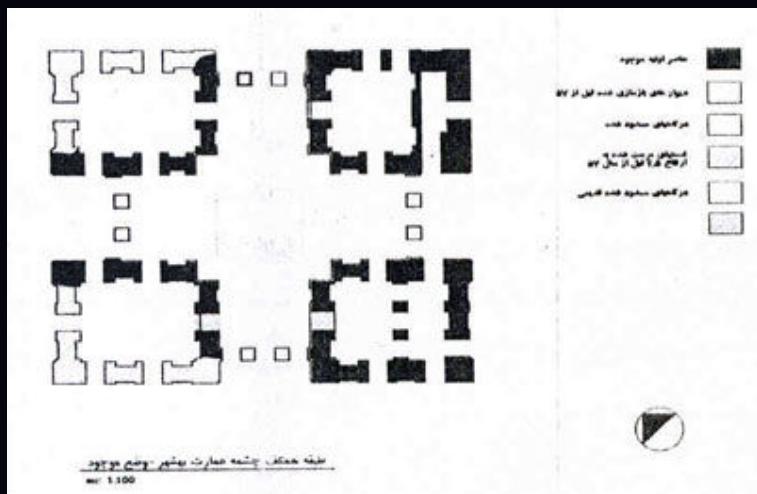
ترتیم: ویه

پلان باغ و نوشک چشمچه عمارت. ترسیم از هنری ویوله ۱۹۱۳-۱۴
Mrs. Marine Fromanger
ماخذ:

محور اصلی باغ چشمeh، کوشک دو طبقه و حوضها و آبشارهای آن
عکس: هانری ویوله، ۱۹۱۳-۱۴ م. مأخذ: سازمان میراث فرهنگی.

چشمه عمارت، سال ۱۳۵۲. مأخذ: میراث فرهنگی مازندران

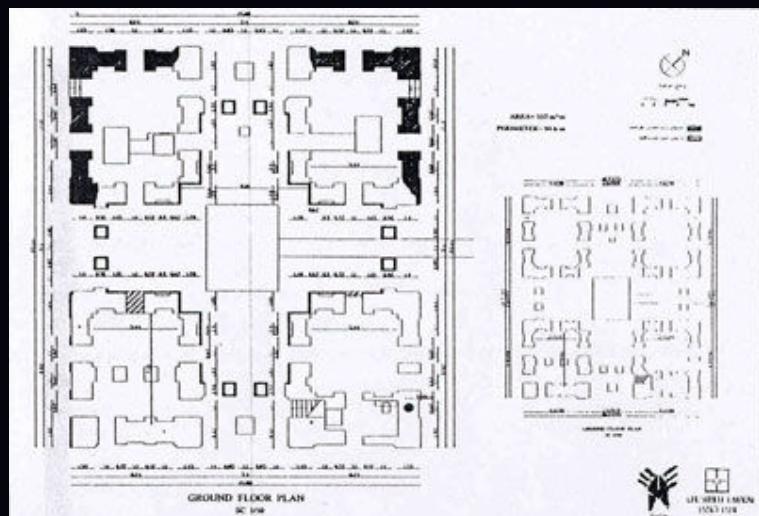
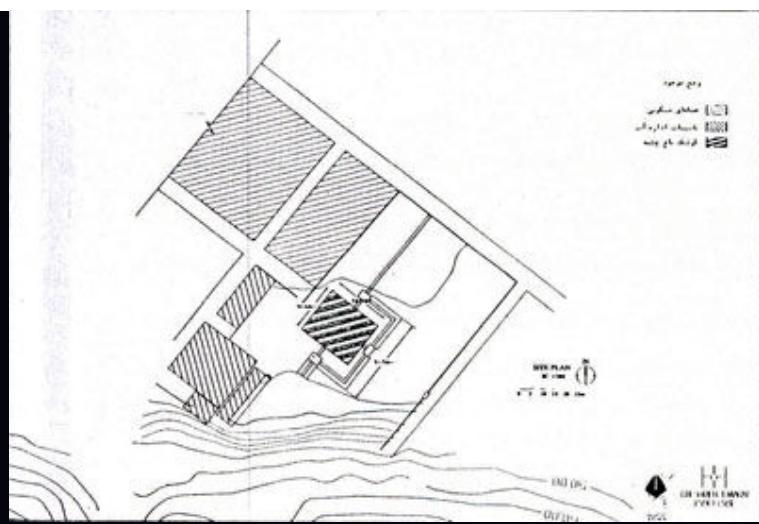

حوضچه تقسیم آب در طبقه فوقانی و تنبوشهایی که آب را به
حوضچه‌های روی صفحه منتقل می‌کنند عکس: نگارنده. ۱۳۷۹

نمای کنونی چشمه عمارت بهشهر. عکس: نگارنده. ۱۳۸۰

نقشه های طرح مرمت و احیا:

نویسنده متن: بهرام رخایی چرایی- استاد راهنمای دکتر محمد منصور فلامکی